

MALİYYƏ BAZARLARININ MÜASİR VƏZİYYƏTİ

N.A.Məsimli

Azərbaycan Dövlət Aqrar Universiteti

XÜLASƏ

Maliyyə bazarlarının başlıca funksiyası: iqtisadiyyatı davamlı olaraq maliyyə resursları ilə təmin etmək və likvidlik prosesinin idarə olunmasıdır.

Ümumilikdə maliyyə bazarları 2 hissəyə ayrılır:

İlkin və ya əsas bazar (səhmlərin, bondların, istiqrazlar və digər maliyyə alətlərinin ilkin satışı həyata keçirilir).

İkinci və ya təkrar bazar (ikinci bazarda artıq dövriyyəyə buraxılmış səhmlərin, bondların, istiqrazlar və digər maliyyə alətlərinin təkrar ticarəti həyata keçirilir).

Maliyyə bazarlarının 2 əsas növü mövcuddur: kapital bazarı, pul bazarı.

Azərbaycan Respublikasında maliyyə bazarlarının təkmilləşdirilməsi üçün aşağıdakı istiqamətlərdə tədbirlərin görülməsi zəruridir: maliyyə bazarlarında mövcud infrastrukturun inkişaf etdirilməsi, bazarda əməliyyatları tənzim edən inkişaf etmiş qanunvericilik bazasının mövcud olması, informasiya sisteminin dəqiq və şəffaf olmasının təmin edilməsi, istər satıcıların, istərsə də alıcıların maraqlarının müdafiəsinin inkişaf etmiş sisteminin yaradılması, bazarda fəaliyyət göstərən maliyyə alətlərinin yüksək likvidlik və etibarlılığının təmin olunması, satışa təklif edilən maliyyə resurslarının və bazarda həyata keçirilən əməliyyatların böyük həcmdə olması, maliyyə bazarlarında dövlət nəzarətinin və tənzimləmənin daha yüksək səviyyədə təmin olunması, vəsaitlərin bir bazardan digərinə sərbəst axını. Vahid dünya bazarı sistemində milli bazarın fəaliyyət göstərməsi, maliyyə vəsaitlərinin çatışmazlığının aradan qaldırılması, çünki bu digər ölkələrin maliyyə bazarlarına daxil olmanı çətinləşdirir. Səbəbi isə yüksək riskin mövcudluğu ilə bağlıdır.

Açar sözlər: maliyyə bazarı, kapital, pul, repo, pay bazarı, forvard, fyuçers

Maliyyə bazarları - qiyməti kağızların, valyuta və digər maliyyə alətlərinin ticarət və mübadiləsinə şərait yaradan xüsusi mexanizmdir.

Maliyyə bazarlarının başlıca funksiyası: iqtisadiyyatı davamlı olaraq maliyyə resursları ilə təmin etmək və likvidlik prosesinin idarə olunmasıdır.

Maliyyə sferasında maliyyə bazarlarının başlıca vəzifələri:

- 1.Kapitalın cəlb edilməsi (kapital bazarında)
- 2.Riskin köçürülməsi (derivativlər bazarında)
- 3.Beynəlxalq ticarətin təmin edilməsi(valyuta bazarında)

Ümumilikdə maliyyə bazarları 2 hissəyə ayrılır:

İlkin və ya əsas bazar (səhmlərin, bondların, istiqrazlar və digər maliyyə alətlərinin ilkin satışı həyata keçirilir).

İkinci və ya təkrar bazar (ikinci bazarda artıq dövriyyəyə buraxılmış səhmlərin, bondların, istiqrazlar və digər maliyyə alətlərinin təkrar ticarəti həyata keçirilir).

Maliyyə bazarlarının 2 əsas növü mövcuddur:

Kapital bazarı,

Pul bazarı [1].

Kapital bazarı:

Pay bazarı - səhmlərin ticarət olunduğu bazardır, investorlar ticarətdə olan səhmlərə investisiya edərək şirkətlərin fəaliyyətində və mənfəətində iştirak hüququ əldə edirlər.

Borc alətləri bazarı – dövlət orqanları və özəl şirkətlərə müxtəlif növ borc alətləri vasitəsilə borc cəlb etməyə imkan verən bazardır.

Repo bazarı - tərəflər arasında dövlət və korporativ qiymətli kağızları ilə repo və əks repo əməliyyatları aparıldığı bazardır. Bu bazar bazar iştirakçıları üçün qısa müddətli borc cəlb etmə imkanları təqdim edir. Repo əməliyyatı – investisiya qiymətli kağızların əvvəlcədən müəyyən edilmiş şərtlərlə geri alınması (satılması) öhdəliyi ilə satılmasıdır (alınmasıdır).

Törəmə maliyyə alətləri bazarı (derivativlər bazarı) – baza aktivinin qiymətindən öz dəyərini alan və maliyyə risklərinin sığortalanmasını təmin edən beh müqaviləsidir.

Törəmə maliyyə alətlərinin 4 növü mövcuddur

- Fyuçers müqaviləsi
- Forward müqaviləsi
- Opsion
- Swap

Fyuçers müqaviləsi – aktivi gələcəkdə müəyyən tarixdə və müəyyən qiymətə almaq və satmaq öhdəliyini əks etdirən standart müqavilədir. Bu müqavilə əsasən əmtələrin (taxıl, əlvan metallar, neft və neft məhsulları) ticarətində

istifadə olunur. Ticarət riskini azaltmaq məqsədilə fyuçers ticarətində iştirak edən treydlərdən fyuçers müqaviləsinin 5-15% miqdarında marja (ehtiyat vəsait) tələb olunur.

Forward müqaviləsi – gələcəkdə müəyyən qiymətə xüsusi malı almaq və ya satmaq üçün öhdəlikdir.

Forwardların fyuçerslərdən əsas fərqi: Forward müqaviləsi əsasında müştəri əmtəəni gələcəkdə almaq hüququnu qazanır, fyuçersdə isə gələcəkdə istehsal olunacaq məhsulun cari dövrdə dəyəri ödənilir.

Opsion – sahibinə müəyyən edilmiş tarixdə müəyyən baza aktivinin əvvəlcədən razılaşdırılmış qiymətlərlə almaq və ya satmaq hüququnu ifadə edən qiymətli kağızdır. Opsion öhdəlik deyildir, başqa sözlə desək müştəri istədiyi vaxt opsiyonu 3cu tərəfə sata bilər.

Swap – baza aktivinin razılaşdırılmış qiymətə və müəyyən edilmiş tarixdə satıcıdan alınması və razılaşdırılmış qiymətə həmçinin müəyyən edilmiş tarixdə eyni satıcıya geri qaytarılmasını nəzərdə tutan müqavilədir [2].

Dövlətin maliyyə bazarlarında yerləşdirdiyi istiqrazlar 3 qrupa bölünür:

- Maliyyə Nazirliyinin dövlət büdcəsi öhdəlikləri üzrə yerləşdirdiyi qısa və uzun müddətli istiqrazlar.

- Mərkəzi Bankın yerləşdirdiyi qısa müddətli (28 günə qədər) notlar.

- Dövlət mülkiyyətində olan müəssisələrin yerləşdirdiyi istiqrazlar [3].

Maliyyə bazarlarında mövcud olan problemlər aşağıdakılardır:

- ✓ Sahibkarlığın bank kreditlərinə daha meyilli olması.

- ✓ Müəssisə hesabatlarının beynəlxalq mühasibat uçotu standartlarına tam uyğunlaşdırılmaması.

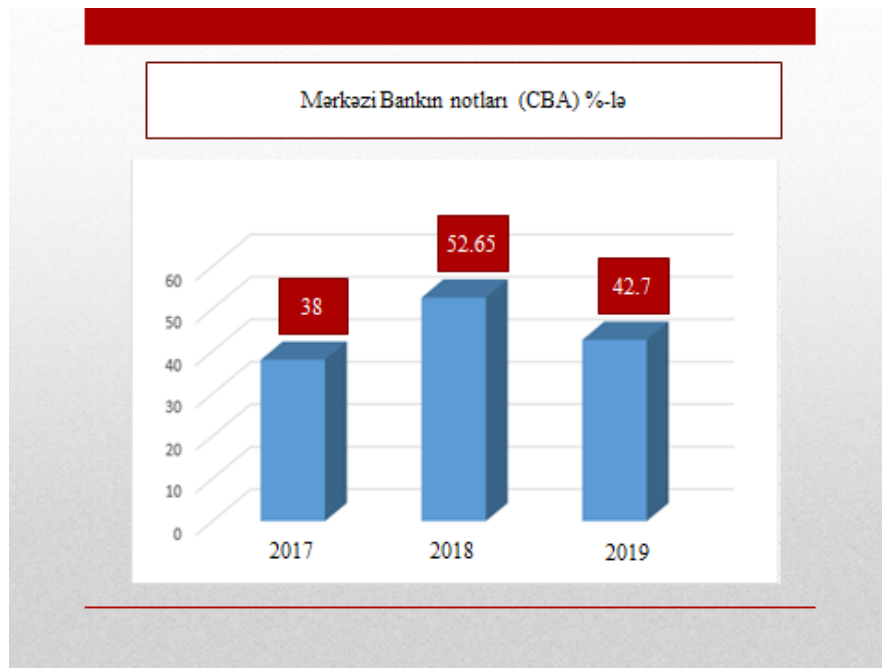
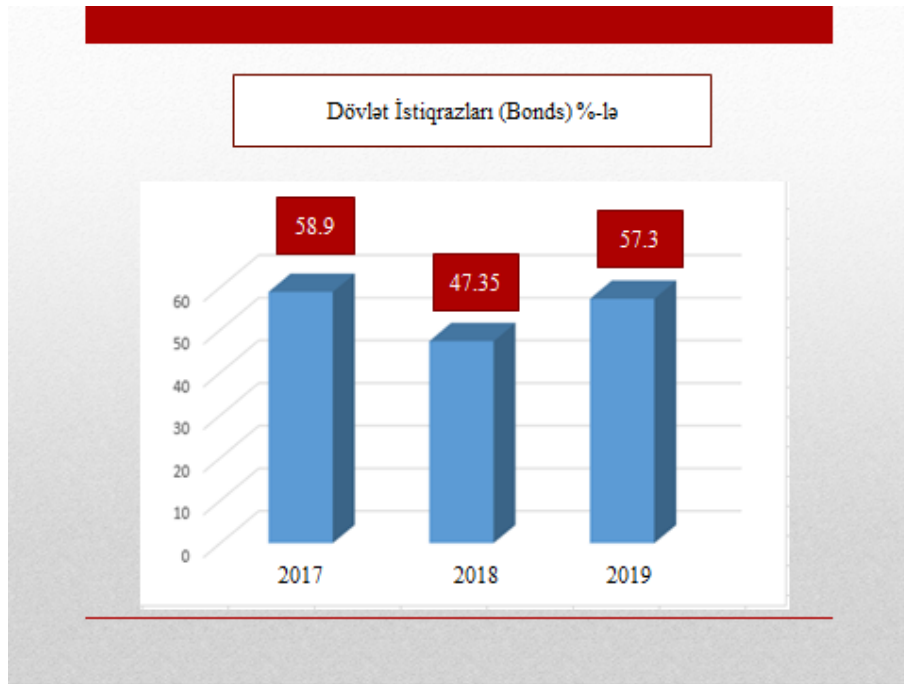
- ✓ Qanunvericilik qaydasında listing tələblərinin müəssisələrə qarşı yüksək olması (illik dövriyyə 10 mln manatdan çox olmalıdır, aylıq olaraq hesablaşma hesabında ortalama 1 mln manat vəsait olmalıdır).

- ✓ Korporativ idarəetmənin zəif inkişaf etməsi (Azərbaycan sahibkarları sadə səhm satıb idarəetmə hüququnu bölüşdürməklə kapitalın cəlb olunmasına skeptik yanaşırlar).

- ✓ Azərbaycan Respublikasının özünün birja indeksinin və reyting agentlikləri institutlarının olmaması.

Dövlət qiymətli kağızlar bazarı üzrə əsas göstəricilər								
Main indicators of state securities market								
İl, ay	Nominal üzrə dövriyyədəki həcm (mln. manat)			Dövrətmə müddəti (gün)			DQK bazarında payı, %	
	Cəmi	Dİ	AMB-in notları	Cəmi	Dİ	AMB-in notları	Dİ	AMB-in notları
Year, month	Outstanding (mln. manat)			Term (days)			Share in state securities market, %	
	Total	Bonds	CBA notes	Total	Bonds	CBA notes	Bonds	CBA notes
2017	1665,4	739,8	925,6	184,4	398,8	13,0	44,4	55,6
2018	1989,2	980,9	1008,3	308,1	613,9	10,5	49,3	50,7
2019								
01	2032,5	982,5	1050,0	307,4	620,6	14,3	47,1	52,9
02	2047,5	997,5	1050,0	315,6	629,2	17,6	47,4	52,6
03	2011,3	1028,0	983,3	331,1	637,1	11,2	50,2	49,8
04	1912,4	1038,0	874,4	355,0	644,9	10,7	53,4	46,6
05	1859,2	1059,2	800,0	377,4	652,3	13,5	56,3	43,7
06	1779,2	1079,2	700,0	392,9	638,7	13,9	59,8	40,2
07	1824,2	1124,2	700,0	396,4	634,6	13,7	60,8	39,2
08	1894,2	1194,2	700,0	430,6	674,1	15,3	62,3	37,7
09	1881,3	1181,3	700,0	416,3	653,4	16,2	62,8	37,2
10	1886,3	1186,3	700,0	441,9	686,3	27,6	62,9	37,1
11	1866,3	1166,3	700,0	449,1	708,9	16,1	62,5	37,5
12	1841,3	1141,3	700,0	443,8	706,7	15,2	62,0	38,0

Mənbə: Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı / Source: The Central Bank of the Republic of Azerbaijan

Azərbaycan Respublikasında maliyyə bazarlarının təkmilləşdirilməsi üçün aşağıdakı istiqamətlərdə tədbirlərin görülməsi zəruridir:

- Maliyyə bazarlarında mövcud infrastrukturun inkişaf etdirilməsi
- Bazarda əməliyyatları tənzim edən inkişaf etmiş qanunvericilik bazasının mövcud olması
- İnformasiya sisteminin dəqiq və şəffaf olmasının təmin edilməsi
- İstər satıcıların, istərsə də alıcıların maraqlarının müdafiəsinin inkişaf etmiş sisteminin yaradılması

- Bazarda fəaliyyət göstərən maliyyə alətlərinin yüksək likvidlik və etibarlılığının təmin olunması

- Satışa təklif edilən maliyyə resurslarının və bazarda həyata keçirilən əməliyyatların böyük həcmdə olması
- Maliyyə bazarlarında dövlət nəzarətinin və tənzimləmənin daha yüksək səviyyədə təmin olunması
- Vəsaitlərin bir bazardan digərinə sərbəst axını. Vahid dünya bazarı sistemində milli bazarın fəaliyyət göstərməsi
- Maliyyə vəsaitlərinin çatışmazlığının aradan qaldırılması, çünki bu digər öl-

kələrin maliyyə bazarlarına daxil olmanı çə- ilə bağlıdır. tinləşdirir. Səbəbi isə yüksək riskin mövcudluğu

ƏDƏBİYYAT

1. Marc Levinson Financial markets, USA, 2010, 251 p.
2. Maliyyə bazarları terminlərinin izahlı lüğəti, Bakı, 2010, 272 s.
3. cbar.az

CURRENT STATUS OF FINANCIAL MARKETS

N.A. Masimli
Azerbaijan State Agrarian University

SUMMARY

The main function of financial markets is to provide the economy with sustainable financial resources and to manage the liquidity process.

In general, financial markets are divided into 2 parts:

Primary or primary market (initial sale of shares, bonds, bonds and other financial instruments).

Secondary or secondary market (secondary market repurchases stocks, bonds, bonds and other financial instruments already in circulation).

There are 2 main types of financial markets: capital market and money market.

In order to improve the financial markets in the Republic of Azerbaijan, it is necessary to take measures in the following areas: development of the existing infrastructure in the financial markets, availability of a well-developed legal framework governing market operations, ensuring accurate and transparent information system; creation, ensuring high liquidity and reliability of financial instruments operating in the market, large volume of financial resources offered for sale and market operations, ensuring a higher level of state control and regulation in financial markets, free flow of funds from one market to another. The functioning of the national market in the single world market system, the elimination of financial shortages, as this makes it difficult to enter the financial markets of other countries. The reason is the high risk.

Keywords: *financial market, capital, money, repo, share market, forward, futures*